

Микола ЛИЦУР

ПОЛІТИКА ПОЛЬСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У СФЕРІ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ РИБАЛЬСТВА В ГАЛИЧИНІ (1921–1939)

На сучасному етапі розвитку української історичної науки помітними є тенденції посиленого вивчення окремих регіонів нашої держави, зокрема Галичини. В такому аспекті важливим є дослідження всіх проблем розвитку цієї території. Одним із невивчених питань залишається традиційне рибальство. Особливо це стосується періоду 1921–1939 рр. коли остаточно в Галичині було встановлено польську адміністрацію, що виконувала регулювальну функцію стосовно цієї галузі економіки.

Якщо провести аналогії з сьогоднішнім, то сучасне рибне господарство Західної України дуже далеке від зразкового стану. Відсутність чіткої стратегії розвитку, брак фінансів, великий розмах браконьєрства – всі ці фактори негативно впливають на наявний стан справ. Розв'язання даної проблеми неможливе без вивчення історичних аспектів розвитку рибного господарства в Галичині, без знання специфіки, місцевих традицій, що склалися у рибальстві. Тому важливим є вивчення досвіду діяльності саме польської адміністрації у сфері регламентації рибальства, оскільки її політика базувалася на тих нормах, які вже раніше панували в Європі. Вона відчутно вплинула на традиційну систему рибальства, що складалася в Галичині до цього часу і яка змушена була пристосовуватись до нових умов.

В історичній науці дана проблема фактично не висвітлювалася. Це пояснюється тим, що в наукових колах традиційне рибальство і, взагалі, рибне господарство Галичини, не розглядалося як важлива проблема, що потребує ґрунтового аналізу. В 30-х рр. ХХ ст. у Польщі вийшла низка публікацій, у яких автори певною мірою торкалися досліджуваної проблеми. Це насамперед стосується брошури В.Кульматицького¹ та статті А.Оріховського², в яких порушувалися питання економічної вартості, охорони рибальства тощо. Деякі статистичні дані містяться у польських узагальнювальних працях³. Із сучасних дослідників тільки В.Борейко⁴ висвітлював проблеми стосовно законодавчої бази регламентування рибальства в Галичині.

Виходячи з цього, метою даного дослідження є аналіз діяльності польської адміністрації у сфері регламентації рибальства. Причому необхідно детально вивчити умови, в яких розвивалося рибне господарство, наголосити на позитивних та негативних сторонах проблеми, що розглядається.

Після закінчення Першої світової та польсько-радянської війни перед польською владою постало питання відбудови економіки, особливо в тих регіонах, які найбільше постраждали від військових дій. До таких територій належала Галичина. Оскільки рибальство було складовою частиною господарства країни, тому його відродженню надавалося також великого значення. Польський уряд вирішив не

ламати існуючого устрою, і залишив ту систему, яка існувала в Австрійській імперії. Вона базувалася на рибальському законі від 1887 р. (набрав чинності з 1890 р.) та розпоряджень 1906 р., якими запроваджувався поділ річок на рибальські угіддя (ревіри). Останні здавалися переважно в оренду, хоча невелика частина з них була визнана приватними володіннями, а частина залишена в державному Скарбі. У цьому законі регламентувалися права і обов'язки уповноважених до рибальства. Для них вводилися спеціальні рибальські посвідчення. Ряд статей стосувався боротьби з браконьєрством (заборона деяких знарядь та способів вилову риби, обмеження добового та сезонного періодів лову тощо). Вводилась система покарань та штрафів за порушення норм цього закону. Вагомим його недоліком було те, що більшість статей мали дорадчий характер, особливо стосовно управління рибальством на місцях. Норми закону від 1887 р. були швидше переліком прав, ніж обов'язків. Так, місцева влада “могла” запроваджувати обмеження стосовно ведення риболовлі; уповноважені до рибальства “могли” створювати наглядову службу тощо⁵. Відповідальність за виконання закону покладалася на воєводське управління та органи місцевої адміністрації.

Немає сумнівів, що головною метою такої системи була фіскальна функція. Для держави важливо було забезпечити максимально можливий дохід, який могло дати рибне господарство. Перед органами місцевої адміністрації постало питання про негайне орендування рибальських угідь. Зокрема, така вимога звучала в циркулярі Львівського воєводи до всіх старостів від 1 червня 1920 р.⁶ Процес здачі угіддя в оренду відбувався шляхом відкритого аукціону. Перемого отримував той оферент (так називали осіб, що надавали свої послуги), який пропонував найбільшу орендну плату. Завданням повітового управління був підбір кандидатів. При цьому мали враховуватися багато факторів, у тому числі й досвід ведення рибного господарства. Після визначення особи орендаря рибальського угіддя, з ним складали орендний договір. У цьому документі місцева влада намагалася заповнити прогалини, допущені у законі від 1887 р. Важливим було узгодження процесу виплати орендного чиншу та накладання обов'язку зарибнення орендованого ревіру.

Першочерговою була проблема ведення раціонального рибного господарства. Його основні риси – інтенсивний відлов при регулярному зарибненні угідь⁷. З цією метою на повітові органи влади та державну поліцію накладався обов'язок контролю над засобами риболовлі та кампаніями зарибнення. Воєвода мав право, зважаючи на специфіку регіону, видавати додаткові заборони на використання тих чи інших знарядь риболовлі⁸. Вводилися спеціальні премії для поліції за виявлені факти браконьєрства. Так, залежно від важкості злочину, що був розкритий, отримували від 8 до 20 злотих, а за порушення, виявлені в нічний час, доплачували ще 50% від суми нагороди⁹. Старости повинні були схилити орендарів до проведення кампанії зарибнення. З цією метою велася щорічна звітність угідь, видавалися циркулярні розпорядження, у яких зазначалося, де можна набути ікру та зарибок¹⁰. При випусканні ікри чи зарибку до річок мали бути присутні представники місцевої влади чи поліції, при цьому складався спеціальний протокол. Слід додати, що велися щомісячні звіти стосовно виловленої риби в угіддях усіх повітів Галичини.

Важливим був контроль польської адміністрації за дотриманням охоронного часу та охоронних мінімальних розмірів риб. Видавалися циркуляри, в яких за-

боронялося продавати деякі види риб в період їх тирла, подавати їх у ресторанах та готелях¹¹. Представники органів поліції в обов'язковому порядку мали бути присутні на рибних ринках для перевірки походження цієї риби. Як правило, такі рибні базари відбувалися по четвергах та п'ятницях, а також у переддень єврейських свят. Водночас для нормалізації цін на ринках, поліціанти мали сприяти продажу риб безпосередньо їх постачальниками. Це було необхідно, оскільки єврейські гендлярі, які фактично монополізували рибний ринок в Галичині, часто вдавалися до злочинних дій, щоб позбутися небажаних конкурентів¹².

Крім того, місцева влада мала стежити за наявністю у греблях та інших водних спорудах спеціальних переплавів для вільного проходження риби вгору та вниз за течією, а також зобов'язувати промислові фабрики до обмеження викиду відходів до річок та встановлення очисних фільтрів¹³.

Такою, здавалося б, зразковою була діяльність польської адміністрації в сфері регламентації рибальства. Проте ця система управління рибним господарством так ідеально виглядала лише на папері, у циркулярних розпорядженнях воеводств та звітах повітових старост.

Наявний стан справ виявився кардинально іншим. Про це виразно свідчить звітність стосовно кампанії зарибнення угідь. Так, у 1925 р. тільки в окремих ревірах шести повітів Станиславівського воеводства проводилося зарибнення річок, а саме: Жидачівському, Рогатинському, Коломийському, Станиславівському, Сколівському та Долинському. В 1928 р. зарибнення було здійснене взагалі лише в Сколівському, Надвірнянському, Коломийському і Станиславівському повітах. При цьому орендарі давали доволі цікаві пояснення стосовно такого стану речей. Так, на одних рибальських угіддях Стрийського повіту швидка течія не дозволяла закласти ікру, на інших її виїдала щука, яка там розводилась¹⁴. Річки Снятинського повіту взагалі виявилися непридатними до зарибнення фореллю!¹⁵

Ще одним чинником, що призвів до такої ситуації, був поганий підбір орендарів. Про це наголошувалося у звіті інспектора з рибальства за 1930 р. Зазначалося, що староста здавали в оренду угіддя за найвищі чинші, незважаючи, чи розмір останнього відповідає загальній вартості рибальського угіддя. В результаті орендар, який часто не мав нічого спільного з рибальством, вів спустошливе господарство. Інколи, щоб заплатити чинш, він змушений був здавати в оренду частини цього угіддя місцевим мешканцям. У такому випадку воно знищувалося дощенту¹⁶.

Певною мірою дана ситуація була викликана і надмірною фіскальною функцією держави. Крім орендних чиншів, стягувалася плата за рибальські книжки. Вартість такого посвідчення становила 17,1 злотих. Натомість, штраф за доведений факт браконьєрства складав переважно 5–10 злотих¹⁷.

На практиці система управління рибним господарством Галичини, що здійснювалася через польську адміністрацію, виявилася недієвою. Головною причиною цього стало нерозуміння місцевих органів влади тих вимог, що ставилися перед ними стосовно рибальства. Крім того, ситуацію погіршувала корумпованість серед державних чиновників та поліції, етнічні суперечності в краї. Місцеве населення, яке протягом багатьох століть сформувало в регіоні власну традиційну систему рибальства, витіснялося з цієї галузі господарства. Це красномовно характеризує донесення 65-річного рибалки з Ямниці Романа Парипи: “Ми живемо з заробітку,

а зараз нема де робити, бо я працюю найбільше на воді, на вилові риб. А зараз і того немає”¹⁸. Далі в листі йшлося про те, що дозволи на вилов риб видаються всім, крім, власне, самих місцевих рибалок. Вказувалося на порушення орендарями охоронних інструкцій стосовно риб, на їх злочинній співпраці з єврейськими перекупниками.

Дійсно, серед списків членів управлінь рибальських товариств на початку 30-х рр. XX ст. більшу частину становили колишні та діючі працівники залізниці, судові та державні чиновники¹⁹. За національністю тільки один з них був українцем.

Красномовно характеризує невдалу політику польської адміністрації в сфері регулювання рибальства такий випадок. У 1931 р. було тимчасово припинено діяльність Товариства любителів спорту вудкового в Станиславові. Керівництво цієї організації обвинувачувалося в порушенні власного статуту та рибальського закону 1887 р. Згодом на з’їзді членів товариства було обрано новий керівний склад. Водночас старі члени управління без перешкод з боку повітової влади утворили нове рибальське товариство “Вудлице”²⁰.

У 1932 р. був прийнятий новий закон про рибальство. В своїй основі він залишив стару систему, проте містив цілий ряд статей, які її вдосконалювали і доповнювали. Порівняно із законом від 1887 р., в нормах нового уставу зникла невизначеність, вони були чіткими і конкретними. Практично половина закону (45 статей зі 100) стосувалася контролю над рибальством, охорони риб та покарань за його порушення²¹. Як наслідок, з середини 30-х рр. XX ст. ситуація в рибному господарстві Галичини стабілізувалася. Цього було досягнуто, насамперед, за рахунок покращення роботи місцевої адміністрації, яке, своєю чергою, відбулося за сприяння таких факторів.

До окремих статей нового закону видавалися чіткі роз’яснення та додаткові інструкції, призначені для органів державної поліції, місцевих органів влади та орендарів рибальських угідь²². Таким чином, позбавлялися хибних тлумачень закону та зменшувалася можливість безкарного порушення його норм.

Було створено спеціальну службу – рибальську сторожу, з чітко зазначеними обов’язками, яка мала, власне, охороняти річки від браконьєрів²³. З середини 1930-х рр. за сприяння місцевої влади почали виникати спеціальні охоронні рибальські спілки (Союз рибалок з охорони рік²⁴ тощо).

Багато було зроблено завдяки діяльності журналу “Рибальський огляд”, популяризації якого сприяла місцева влада. На його сторінках вміщувалася інформація про стан рибальства на всій території Польщі. Чимало інформації стосувалося порад, обміну досвідом, зростання професійних якостей рибалок²⁵.

Після видання нового закону стало можливим розкриття порушень та злочинів, здійснених уповноваженими до рибальства. Так, у 1934 р. порушено карну справу проти орендаря XIX угіддя р. Бистриці Ф.Фрізнера та делегата Товариства любителів спорту вудкового Р.Матусова²⁶. В 1938 р. було доведено використання заборонених способів вилову риби та ще й в охоронний період орендарями XX ревіру Бистриці Е.Паулі та Д.Білграєм²⁷. Ці факти засвідчили, що завдяки посиленню контролю над рибальством, веденню пропагандистських заходів, рибне господарство Галичини під кінець 30-х рр. XX ст. увійшло у фазу піднесення. Проте події 1939 р. зупинили цей процес.

Отже, діяльність польської адміністрації у сфері регламентації рибальства пройшла певну еволюцію. На початковому етапі метою політики місцевої влади було забезпечення максимальних доходів до державного бюджету, які могло дати рибне господарство Галичини. Як наслідок, ця галузь опинилася на межі повного руйнування. Тільки після прийняття нового рибальського закону у 1932 р. ситуація стабілізувалася. Це трапилося тому, що головним акцентом політики місцевої адміністрації стала не фіскальна, а природоохоронна діяльність.

- ¹ *Kulmatycki W.* O wartości gospodarczej rewirów rybackich Pokucia. – Lwów, 1930.
- ² *Orzechowski A.* Ochrona rybołówstwa w Karpatach Wschodnich // Ankieta w sprawie Karpat Wschodnich. – Warszawa, 1932. – S. 200–205.
- ³ *Województwo Tarnopolskie.* – Lwów, 1931.
- ⁴ *Борейко В.* История охраны природы в Украине. X век – 1980. – Київ, 2001.
- ⁵ *Ustawa krajowa* // Nowicki M. O rybach dorzeczy Wisły, Styru, Dniestru i Prutu w Galicji. – Kraków, 1989. – S. 20, 22.
- ⁶ Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф. 26. – Оп. 2. – Спр. 56. – Арк. 2.
- ⁷ ДАІФО. – Ф. 26. – Оп. 2. – Спр. 290. – Арк. 1.
- ⁸ ДАІФО. – Ф. 26. – Оп. 2. – Спр. 68. – Арк. 4.
- ⁹ ДАІФО. – Ф. 26. – Оп. 2. – Спр. 38. – Арк. 3.
- ¹⁰ ДАІФО. – Ф. 26. – Оп. 2. – Спр. 358. – Арк. 1.
- ¹¹ ДАІФО. – Ф. 6. – Оп. 2. – Спр. 47. – Арк. 42.
- ¹² ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 56. – Арк. 37 зв.
- ¹³ *Orzechowski A.* Op. cit. – S. 201, 203.
- ¹⁴ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 56. – Арк. 206.
- ¹⁵ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 56. – Арк. 11.
- ¹⁶ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 260. – Арк. 4.
- ¹⁷ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 285. – Арк. 7 зв.
- ¹⁸ ДАІФО. – Ф. 6. – Оп. 2. – Спр. 47. – Арк. 125.
- ¹⁹ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 650. – Арк. 4, 5, 7–10.
- ²⁰ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 285. – Арк. 32–33.
- ²¹ *Ustawa z dnia 7 marca 1932 r. o rybołówstwie* // *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.* – 1932. – № 35. – S. 586–590.
- ²² ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 777. – Арк. 1–5.
- ²³ ДАІФО. – Ф. 9. – Оп. 1. – Спр. 120. – Арк. 34.
- ²⁴ ДАІФО. – Ф. 41. – Оп. 1. – Спр. 81. – Арк. 2–3.
- ²⁵ *Kurs rybacki we Lwowie* // *Przegląd rybacki.* – 1937. – № 3. – S. 118–119.
- ²⁶ ДАІФО. – Ф. 6. – Оп. 2. – Спр. 47. – Арк. 127–127 зв.
- ²⁷ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 2259. – Арк. 1.